

Dědické právo

Studijní shrnující text vyučujícího k 2. tématu

Úvod, základní pojmy a prameny právní úpravy

Zjednodušeně lze uvést, že **dědické právo** a normy dědického práva nastupují v případě, pokud zemře fyzická osoba. Dědické právo pak upravuje **právní nástupnictví**, tj. přechod pozůstalosti na právní nástupce. V občanském zákoníku nalezneme definici, že dědické právo je právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní. Nutno dodat, že nemusí jít jen o smrt fyzické osoby, ale také o prohlášení fyzické osoby soudem za mrtvého. Jedním ze smyslů dědického práva je, aby byly zachovány hodnoty vytvořené zůstavitelem a přešly na další generaci. To je mj. projevem zásady označované jako rodinná solidarita, tj. aby majetek zůstal v rodině.

Dědění je základním lidským právem. Je upraveno v čl. 11 **Listiny základních práv a svobod** - "Dědění se zaručuje." Podrobnější právní úpravu nalezneme především v **občanském zákoníku** (ustanovení § 1475 až § 1720). Procesní úprava je pak zahrnuta v **zákoně o zvláštních řízeních soudních** (ustanovení § 98 a násl.), jedná se o tzv. nesporné řízení. Osoba, která vykonává činnost soudního komisaře v řízení o pozůstalosti, se nazývá notář, proto zmiňujeme i **notářský řád**.

K dědickému právu se vztahuje několik pojmů, které je potřeba vysvětlit. **Zůstavitel** je osoba, která zemře a zanechá nějaký majetek. **Pozůstalost** tvoří celé jmění zůstavitele v okamžiku jeho smrti, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu (např. právo na náhradu škody za úraz způsobený jinou osobou), pokud nebyly uznány jako dluh či nebyly uplatněny u orgánu veřejné moci (typicky u soudu) - pak by také tvořily pozůstalost. Pozůstalost jinak tvoří jak aktiva zůstavitele (tj. majetek), tak pasiva (tj. dluhy). **Dědic** je ten, komu náleží dědické právo. Dědicem může být jak fyzická osoba, tak i osoba právnická (tj. i stát, neboť stát je právnickou osobou v soukromém právu). **Dědictví** je pak pozůstalost ve vztahu k dědici. Při dědění se uplatňuje zásada tzv. **univerzální sukcese**, tedy že na dědice přechází jak práva, tak povinnosti (proto univerzální). Existuje i **singulární sukcese**, a to v podobě odkazu. Při odkazu přechází jednotlivá věc či právo, nikoliv povinnost. **Odkazovník** není dědicem, jedná se o osobu, která na základě vůle zůstavitele obdrží určitou věc (ale nehradí případné dluhy zůstavitele).

Mezi předpoklady dědění řadíme:

1. smrt fyzické osoby (zůstavitele)
2. existence pozůstalosti (majetek i dluhy)
3. dědický titul
4. způsobilý dědic

Dědické právo vzniká **smrtí zůstavitele** (příp. prohlášením osoby soudem za mrtvého). Smrt člověka se prokazuje veřejnou listinou (tzv. úmrtním listem) vystavenou po prohlédnutí těla mrtvého stanoveným způsobem. Kdo zemře před zůstavitelem, nebo současně s ním, nedědí. Pokud není jisto, zda určitý člověk přežil jiného člověka, tedy který z nich zemřel jako první, má se za to, že všichni zemřeli současně.

Osoba, která zemře, musí mít majetek, který může být předmětem dědické posloupnosti. Jedná se o **existenci pozůstalosti**. Musí se jednat o majetek, který je v rozsahu překračujícím náklady na pohřebiště a pohřeb. Soud zahájí řízení o pozůstalosti, ale zastaví řízení, pokud osoba nezanechala žádný majetek či jen majetek nepatrné hodnoty. Na dědice, jak bylo zmíněno, přechází jak aktiva, tak pasiva. Už také bylo zmíněno, že některá práva zůstavitele na dědice nepřechází (ta práva vázaná výlučně na jeho osobu za podmínek). Dědic má však možnost uplatnit tzv. **výhradu soupisu pozůstalosti**.

Uplatnit výhradu soupisu lze do jednoho měsíce ode dne, kdy dědici soud o tomto právu vyrozuměl. Pokud je výhrada soupisu uplatněna, dědic hradí dluhy zůstavitele jen do výše ceny nabytého dědictví. Jinými slovy, pokud soupis není učiněn, dědic odpovídá věřitelům zůstavitele celým svým majetkem.

Způsobilým dědicem může být fyzická i právnická osoba. Je to osoba, které svědčí dědický titul (viz dále). Dědit může i počaté, ale ještě nenarozené dítě, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Aby dědic dědil, nesmí se stát **dědicky nezpůsobilým**. Z dědického práva je vyloučen ten, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo listivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul. Tj. pokud zůstavitel takový čin výslovně promine, bude dědic dědit. Nezpůsobilým je i manžel zůstavitele, pokud se dopustil domácího násilí, které vedlo k podání návrhu na rozvod. Stejně tak je nezpůsobilý i rodič, který by měl dědit po dítěti, ale nebude dědit, protože zneužíval výkon rodičovské odpovědnosti či z vlastní viny závažným způsobem zanedbával výkon rodičovské odpovědnosti a byl proto zbaven této odpovědnosti. Kromě dědické nezpůsobilosti nebude osoba dále dědit, pokud se osoba dědictví předem zřekla smlouvou se zůstavitelem (tj. zřeknutí se dědictví), pokud dědictví odmítla či se platně vzdala, nebo byla platně vyděděna (viz níže).

Dědit může za podmínek daných zákonem i **právnická osoba**, která má teprve vzniknout, a to nejpozději do jednoho roku od smrti zůstavitele. Dědicem může být i **stát**. Právnická osoba i stát mohou být dědici na základě závěti. Stát může být dědicem případně dle zákona, není-li žádný dědic ani dle zákonné posloupnosti - jedná se o tzv. **odúmrt'** - dědictví připadá státu, který jej nemá právo odmítnout. Může však uplatnit soupis pozůstalosti.

Posledním předpokladem dědictví je **dědický titul**. Rozlišujeme tři dědické tituly - tj. to, na základě čeho bude dědic dědit.

1. dědická smlouva
2. závěť
3. zákon

Dědická smlouva

Dědická smlouva je nejsilnějším dědickým titulem, má přednost před závětí a zákonnou posloupností. Jak už z názvu vyplývá, jedná se o smlouvu, tj. **dvoustranné právní jednání**. Nelze ji tedy jednostranně měnit či zrušit (což je výhoda pro dědice, že ji zůstavitel nezruší). Dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá.

Vyžadována je **forma veřejné listiny** (tedy notářský zápis) a současně je nutné **osobní jednání** (není možné zastoupení). Zůstavitel musí být zletilý a plně svéprávný (při omezení svéprávnosti jedná opatrovník). Z uvedeného plyne, že dědická smlouva se uzavírá za života obou stran, ovšem zůstavitel může nakládat se svým majetkem volně - druhá strana má nárok pouze na to, co zbude po smrti zůstavitele.

Dědickou smlouvou **nelze pořídit o celé pozůstalosti**. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle (tj. čtvrtina musí zůstat volná, aby si o ní rozhodl sám zůstavitel - beze smlouvy). Chce-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí.

Zrušit dědickou smlouvu lze na základě dohody obou stran, tj. zůstavitele a dědice. **Zvláštní pravidla** platí pro dědickou smlouvu uzavřenou mezi manželi. Nutno dodat, že rozvod manželství neruší práva a povinnosti (účinky) dědické smlouvy, pokud smlouva sama nestanoví něco jiného.

Závěť

Závěť je jednostranné právní jednání. Zůstavitel tak projevuje vůli pro případ smrti tím, že osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Právo povolát dědice je osobním právem zůstavitele, tj. je nutné ji pořídit osobně (zastoupení je vyloučeno). Tento projev vůle je odvolatelný, tj. lze jej odvolat. Závěť může být i **neplatná** - a to tehdy, pokud není jasné, který den, měsíc a rok byla závěť pořízena a pořídil-li zůstavitel více závětí, které si odporují. Je tedy potřeba závěť řádně datovat. Později pořízená závěť totiž ruší závěť předchozí.

Závěť lze pořídit o celém majetku, nebo jen o části. Pokud jen o části, pak se na zbytek aplikuje zákonná posloupnost (není-li dědická smlouva či odkaz). Pokud je dědic jeden v závěti, připadne mu celá pozůstalost. Pokud je v závěti stanoven podíl, připadne dědici podíl (a zbytek dle zákonné posloupnosti). Je-li dědiců více a podíly nejsou určeny, mají právo na pozůstalost rovným dílem. Pokud pozůstalost není vyčerpána, mají právo na zbylou část pozůstalosti zákonní dědicové. Pokud se zůstavitel zřejmě přepočtl, provede se dělení tak, aby byla jeho vůle naplněna co nejlépe. Zákon pamatuje i na další situace, které mohou nastat. Zůstavitel může dědicovi povolát také náhradníka.

Pořídit závěť může jen plně svéprávná osoba. Pokud osoba dovršila 15 let a není plně svéprávná, může závěť pořídit bez souhlasu zákonného zástupce jen formou veřejné listiny. Tatáž forma platí pro osoby omezené ve svéprávnosti.

Je vyžadována **písemná forma závěti**, ledaže byla pořízena s úlevami. Závěť může být pořízena jak soukromou listinou, tak veřejnou listinou. U soukromě pořízené závěti se rozlišuje tzv. závěť holografní a alografní. **Holografní závěť** znamená, že je psaná vlastní rukou zůstavitele, beze svědků. Musí být vlastnoručně podepsána. Podpisem se závěť uzavírá, co následuje po podpisu, jako by nebylo. **Alografní závěť** není psána vlastní rukou, ale např. elektronicky či jinou osobou, a to za účasti dvou svědků současně přítomnými, kteří ji stvrzují podpisem. Podepíše ji samozřejmě i zůstavitel. Zvláštní pravidla pak platí pro osoby, které nejsou schopny číst/psát a ty, které jsou omezeny ve svéprávnosti. U závěti **zřízené veřejnou listinou** se jedná zpravidla o formu notářského zápisu, notář závěť uschovává a zavádí do evidence. Zákon pamatuje i na tzv. **privilegovanou závěť**. Jedná se o úlevy při pořizování závěti. Jedná se například o situaci osoby, která je pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života, tak má právo pořídit závěť ústně před třemi současně přítomnými svědky. Takto pořízená závěť pozbývá platnosti po uplynutí dvou týdnů, pokud zůstavitel zůstal naživu. Zákon myslí na situace, ve kterých může závěť zaznamenat za přítomnosti dvou svědků starosta obce či velitel námořního plavidla nebo letadla.

Obsah závěti musí být formulován určitě a srozumitelně. Závěť může dále obsahovat **vedlejší doložky** - podmínky, doložení času a příkazy. **Podmínky** jsou odkládací a směřují k jednání dědice či odkazovníka. Pokud podmínka není splněna, dědic nebude dědit. Podmínkou může být například, že potomek bude dědit, pokud absolvuje VŠ. Právo na pozůstalost může být omezeno také **časově** (tj. na nějakou dobu a jakmile čas uplyne, právo zaniká; nebo naopak čas, od kdy právo nabyde dědic, což může být někdy po smrti zůstavitele). **Příkaz** znamená, že dědic má s majetkem nakládat určeným způsobem. Pokud by příkaz nebyl splněn, nebude dědic dědit. Příkazy a podmínky musí být v souladu s právem (nelze mít příkazy typu: zlom nohu nepovedené sestře a majetek je tvůj).

Zůstavitel má právo závěť nebo její jednotlivá ustanovení kdykoli **zrušit**. Závěť se zrušuje **odvoláním** nebo **pořízením pozdější závěti**. Pořízením pozdější závěti se ruší předchozí závěť v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závěti obstát. Byla-li závěť pořízena ve formě veřejné listiny, má zůstavitel právo požadovat kdykoli, aby mu závěť byla vydána; závěť lze vydat jen zůstaviteli osobně.

Závěť, dědická smlouva a dovětek se souhrnně nazývají jako **pořízení pro případ smrti**. **Dovětkem** může zůstavitel nařídit odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, nebo doložit čas anebo uložit odkazovníku nebo dědici příkaz. Pro odkaz viz výklad výše.

Zákonná posloupnost

Dědění za zákona nastupuje až v případě, pokud není závěť či dědická smlouva. Jedná se tak o nejslabší dědický titul. Hovoříme o zákonné dědické sukcesi. Zákon rozlišuje šest dědických tříd. Platí, že pokud se neaplikuje první dědická třída, nastupuje druhá dědická třída. Pokud se neaplikuje druhá dědická třída, nastupuje třetí dědická třída apod.

1. třída: Dědí zůstavitelovy děti a manžel (každý z nich stejným dílem). Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti. Je to z důvodu, že manžel sám v první třídě dědit nemůže. Obdobně to platí pro partnera v rámci (registrovaného) partnerství.

2. třída: Dědí manžel, zůstavitelovi rodiče (matka, otec) a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Druhá třída se uplatní, pokud nedědí zůstavitelovi potomci dle první třídy. Obdobně to platí pro partnera v rámci (registrovaného) partnerství. Dědí se stejným dílem, manžel nicméně vždy nejméně polovinu pozůstalosti. Zbylí vyjmenovaní v této třídě si rovným dílem rozdělí druhou polovinu. V této třídě může manžel dědit i sám (pak dědí celou pozůstalost).

3. třída: Dědí zůstavitelovi sourozenci a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Třída se uplatní, pokud nedědí manžel ani žádný z rodičů. Nedědí-li některý ze sourozenců zůstavitele, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti (tj. synovec, neteř).

4. třída: Dědí prarodiče zůstavitele (tj. babička a dědeček).

5. třída: Dědí prarodiče rodičů zůstavitele (tj. prababička a pradědeček). Prarodičům zůstavitelova otce připadá polovina dědictví, prarodičům zůstavitelovy matky druhá polovina. Obě dvojice prarodičů se dělí rovným dílem o polovinu, která na ně připadá. Zákon řeší situaci, pokud někdo z prarodičů nedědí.

6. třída: Dědí děti dětí sourozenců zůstavitele (tj. vnuci sourozenců) a děti prarodičů zůstavitele (strýcové a tety), každý stejným dílem. Nedědí-li některé z dětí prarodičů zůstavitele, dědí jeho děti (tj. bratrance a sestřenice).

Nepominutelný dědic

Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. Těmto osobám náleží z pozůstalosti **povinný díl**, tj. musí něco dědit. Je-li nepominutelný dědic nezletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Je-li nepominutelný dědic zletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu. Pokud by zůstavitel omezil povinný díl, nepřihlíží se k tomu - tj. jako by to neudělal. Právo na povinný díl však nemá osoba, která se zřekla dědictví či povinného dílu, dále ten, kdo je nezpůsobilý dědit a ten, kdo byl zůstavitelem vyděděn.

Vydědění

Nepominutelného dědice lze vydědit, tj. nebude mít právo na povinný díl, nebo jej lze v jeho právu zkrátit. Jedná se o jednostranné právní jednání zůstavitele, nicméně lze tak učinit pouze z výslovně vyjmenovaných důvodů (a žádných jiných) v zákoně. Těmi důvody jsou ty, ve kterých nepominutelný dědic:

- neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi,
- zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevoval měl,
- byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze nebo

- vede trvale nezřízený život.

Zůstavitel musí uvést důvod vydědění, resp. jej musí následně prokázat; jinak má dědic právo na povinný díl. Nepominutelný dědic vyděděný neplatně má právo na povinný díl. Zákon upravuje pravidla pro vypočtení povinného dílu.

Co dále s dědictvím

Dědic může dědictví **odmítnout**. Smluvní dědic však jen, pokud to není dědickou smlouvou vyloučeno. Odmítá-li dědictví nepominutelný dědic, může dědictví odmítnout s výhradou povinného dílu. Dědictví lze odmítnout do jednoho měsíce ode dne, kdy soud dědice vyrozuměl o jeho právu odmítnout dědictví a o následcích odmítnutí. Odmítnutí se činí výslovně u soudu. Dědic, který dědictví neodmítl, se jej může před soudem v řízení o dědictví **vzdát** ve prospěch druhého dědice; učiní-li tak nepominutelný dědic, vzdává se tím také práva na povinný díl s účinností i pro své potomky. Dědic může dědictví rovněž **zcizit** či se **zřeknout dědictví**, to už ale přesahuje účel výkladu.

Příslušnost soudu

Již jsme uvedli, že řízení o pozůstalosti je nesporným řízením. Vystupuje zde **notář jako soudní komisař** a činí úkony soudu. Pro řízení o pozůstalosti je příslušný soud, v jehož obvodu

- a) měl zůstavitel v době smrti evidováno místo trvalého pobytu v informačním systému evidence obyvatel
- b) měl zůstavitel naposledy bydliště, popřípadě, neměl-li bydliště nebo nelze-li bydliště zjistit, místo, kde se naposledy zdržoval, není-li dána příslušnost podle písmene a)
- c) je zůstavitelův nemovitý majetek, není-li dána příslušnost podle písmene a) nebo b),
- d) zůstavitel zemřel, není-li dána příslušnost podle písmene a), b) nebo c).

Mezinárodní přesah

Pokud se vyskytuje v oblasti dědění **mezinárodní prvek**, uplatní se nařízení EU o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení. Toto nařízení určí, jakým právem se bude řídit dědictví, u jakého soudu se bude dědictví projednávat či jak je to následně s uznáním a výkonem rozhodnutí vydaným v jednom členském státě v jiných členských státech. Mezinárodní prvek může spočívat například v tom, že Čech, který zemře, zanechá po sobě movitý i nemovitý majetek nejen v České republice, ale i v Rakousku a na Slovensku. Blíže viz téma mezinárodní právo soukromé.